

ЖМАКА В.М.

ФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ МІСЬКИХ РАД У 20-х РОКАХ ХХ ст.

У статті на основі широкої джерельної бази, автором зроблена спроба дослідити процес формування радянського законодавства щодо діяльності міських рад у період 1920-х років. Проаналізовано нормативно-правові акти, які визначали повноваження і компетенцію міських рад, охарактеризовано ставлення центральної влади по відношенню до міських рад, зроблено узагальнюючі висновки.

Протягом 20-ти років української незалежності, ми весь час намагаємось позбутися старої, радянської спадщини, яка зберігається у різних сферах нашого буття. Особливо важливими є перетворення, які стосуються законодавчої царини. Чітке, логічне, послідовне вироблення законодавчої бази із врахуванням нинішніх суспільних реалій і перспектив на майбутнє є вкрай важливим, яке потребує нагального вирішення вже сьогодні. Одним із таких напрямів є формування законодавства стосовно діяльності та розвитку населених пунктів, зокрема міст. Тим паче, це є особливо актуальним на тлі декларованого владою надання регіонам держави більшої свободи дій, наділення ширшими повноваженнями і правами місцевих самоврядувань. В такій ситуації надзвичайно необхідним є звернення до історичного минулого. Схожість історичного моменту вбачаємо з 20-ми роками ХХ ст., які й спробуємо дослідити.

Звертаючись до історіографії проблеми слід зауважити, що це питання не оминуло уваги науковців. Перші розвідки належать до 20-х років ХХ ст. Зокрема історії становлення радянської влади на місцях, у тому числі й міських рад (міськрад), присвячено брошуру заступника народного комісара внутрішніх справ РСФРР М.Ф.Владимирського [4], який був одним із перших, хто звернувся до цієї проблеми. Прийняття у 1925 і 1927 рр. положень про міські ради, які надавали містам певні права й повноваження, знайшло відображення і в тогочасних публікаціях. Зокрема в статті “Про міські ради”, підписаної ініціалами “І.Г.” [17], брошурах С.Власенка “Горсоветы на Украине (их работа и ближайшие задачи)” [5], Є.Соріна “Социалистическая реконструкция и работа городских Советов” [32], в яких автори подають коментарі прийнятих положень (характеристики і роз’яснення щодо діяльності міських рад, їх функцій і повноважень, пояснення до законодавчої бази та роботи в цілому тощо). Таким чином, питання надання міським радам прав і повноважень, а також увага до міст у цілому, набули широкого розголосу й викликали інтерес у суспільстві у зв’язку з соціально-економічними перетвореннями 1920-х років.

Упродовж 1950-х - 1960-х років, низка дослідників знову звернула увагу на порушену проблему. Значна увага науковців приділялась вивченню шляхів і етапів розвитку рад та місцевих органів влади як перших післяреволюційних років, так і доби непу: роботи А.В.Лужина [24], Б.М.Бабія [2], А.І.Лепьошкіна [21-23], колективна праця “Советы за 50 лет” [31], в яких окреме місце відводиться висвітленню історичного шляху становлення міських органів влади. Упродовж другої половини 50-х - початку 90-х років ХХ ст. різні аспекти діяльності та розвитку міських рад України 1920-х років стали предметом досліджень у працях О.Г.Олексієнка [1; 27], статтях В.М.Довгопола [13-14], статтях і монографії О.В.Гонтара [7-9]. Зокрема, у монографії “Городские Советы Украины: история становления и развития (20-30-е годы)” О.В.Гонтар розглядає шлях організації і діяльності міських органів влади, вибори до

них, їх соціальний склад, робить спробу показати конкретні дії міськрад щодо відновлення промисловості, розвитку кооперації в умовах нової економічної політики (непу).

Роки незалежності дещо охолодили інтерес науковців до даної тематики. Серед робіт цього періоду можна назвати лише дисертаційне дослідження Ю.П.Волосника, яке присвячене проблемі діяльності міських рад України щодо здійснення нової економічної політики впродовж 1921-1928 рр., в якій автор торкається й питання прав і повноважень міських рад [6].

Враховуючи актуальність та історіографію питання, метою статті є спроба дослідити шлях формування законодавчої бази, яка визначала права, повноваження, обов'язки, регламентувала діяльність міських рад у 1920-х роках.

Джерельну базу складають збірники узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. До таких нормативно-правових актів належать постанови про організацію міських рад та положення про вибори до них [25-26], постанова про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів [29], резолюція X Всеукраїнського з'їзду рад *"Про роботу рад"* [30] та ін. Крім того, підтверджують і доповнюють збірники узаконень опубліковані стенографічні звіти, резолюції та постанови сесій Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) [15-16], на яких обговорювались і приймалися законодавчі акти щодо діяльності міських рад. Також цінність становлять Конституції УСРР 1919 і 1929 років [18-19], а також Конституція 1919 р. із внесеними до неї змінами 1925 р. [20], які на найвищому рівні визначали порядок організації влади на місцях. Доповнення до зазначених джерел становлять матеріали фондів держархівів Полтавської і Чернігівської областей, а також періодики.

Діяльність міських самоврядувань у дожовтневий період регламентувалась Міським положенням 1892 р. та внесеними до нього доповненнями впродовж наступних років, проте це положення не внесло бажаних змін на краще, суттєво обмежуючи можливості міст. Хоча напередодні революції міста все ж користувались досить широкими повноваженнями, проте влада не випускала важелів контролю міського управління. В 1917 р. Тимчасовий Уряд намагався вийти на новий рівень у відносинах із містами, втім, політика більшовиків і революція зруйнували міське самоврядування. Нормативно-правові акти, що визначали права та обов'язки, регулювали життєдіяльність міст у цілому, демонстрували докорінний розрив із принципами та практикою міських самоврядувань, що склалася наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. Згідно з Конституцією УСРР 1919 р. у містах мали існувати ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, а також обрані ними виконавчі комітети (виконкоми). Порядок виборів, організація діяльності цих рад мали визначатися ВУЦВК [18].

Закінчення громадянської війни, необхідність у відновленні економіки, нові завдання з відбудови народного господарства на засадах непу потребували якісного поліпшення роботи всіх органів влади на місцях, у тому числі й міських рад. Для цього необхідно було вдосконалити законодавчу базу, що регламентувала їх діяльність. Постанова президії ВУЦВК від 20 квітня 1921 р. *"Про організацію міських рад робітничих і червоноармійських депутатів"*, що повторювала аналогічну постанову Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету (ВЦВК) від 8 лютого цього ж року, визначала, що ради робітничих і червоноармійських депутатів утворюються у всіх губернських, повітових та безповітових містах, фабрично-заводських селищах, містечках та інших поселеннях міського типу, встановлювала норми представництва під час виборів. Діяльність виборчих комісій, права тих, хто має брати участь і хто

позбавлений виборчих прав, порядок виборів, тобто всі моменти виборчого процесу було відображено в положенні ВУЦВК від 6 липня 1921 р. *“Про вибори до міських рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів”* [25, ст.355]. У пункті 5 постанови зазначалося, що в губернських та повітових містах виконкоми при міських радах не утворюються, їх функції покладалися на губернські та повітові виконавчі комітети (губвиконкоми і повітвиконкоми) відповідно, у той час як у безповітових містах, містечках, фабрично-заводських селищах та інших поселеннях міського типу (пункт б), при міськрадах виконавчі комітети утворюються у складі не більше 7 чоловік [26, ст.202].

Подібне рішення свідчило про фактичне позбавлення більшості міст навіть обмеженої самостійності, якою вони користувались згідно з законодавством Російської імперії [33, с.137-143]. Перекладання на губвиконкоми та повітвиконкоми роботи, яку б мали виконувати виконкоми відповідних міст, було пов'язане, на наш погляд, не лише з намаганням зекономити кошти на утримання апарату, але і з політичними міркуваннями, що впливали із завдань непу, спрямованих на першочерговий розвиток сільського господарства. Утворення виконавчих комітетів в інших міських поселеннях, навпаки, потребувало фінансових витрат. Очевидно, наявність досить значної кількості безповітових міст, містечок, фабрично-заводських, інших поселень міського типу не давала б змоги губвиконкомам і повітвиконкомам забезпечити оперативне вирішення різноманітних проблем, які виникали в ході роботи відповідних рад, незважаючи на те, що губвиконкоми і повітвиконкоми поширювали свою діяльність на всю територію губернії і повіту відповідно.

Інша ситуація відбувалася з губернськими та повітовими містами, що були центрами регіонів, у яких розміщувались губернські та повітові виконавчі комітети, тому на них і були покладені додаткові обов'язки із забезпечення роботи міськрад. Таке становище з виконавчими комітетами в губернських і повітових містах, на нашу думку, вже з самого початку закладає певні негативні риси в діяльності міськрад. Оскільки виконавчі комітети займалися не лише питаннями міста, а й питаннями губернського чи повітового значення, то це розпорошувало увагу членів виконкому на інші проблеми, які не стосувалися міста, хоча губернські і повітові виконкоми і звітували перед міськрадами кожного місяця. Здавалося б, це лише сприяло більш повному і глибокому розумінню членами виконкому проблем міського життя, які в такому разі володіли інформацією по всій губернії чи повіту і краще могли уявляти ситуацію в місті, і навіть незважаючи на те, що частина губвиконкому чи повітвиконкому представляла міську раду, все ж виконавчі комітети, на нашу думку, не могли повноцінно виконувати свої функції, зосереджуючи увагу винятково на містах. Як зазначає О.В.Гонтар, основним аргументом на користь спільних виконкомів був брак коштів та кадрові проблеми, хоча при цьому складалася парадоксальна ситуація, коли великі промислові й пролетарські центри не мали своїх керівних органів, у той час як у заштатних містах виконавчі комітети існували [7, с.22].

Слід зауважити, що така норма закону суперечила чинній на той час Конституції УСРР, у якій зазначалося, що органами влади на місцях є ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (міські та сільські), а також обрані ними виконавчі комітети [18, с.9-10]. Тобто міські ради мали утворювати свої виконкоми. Це протиріччя в законодавстві існувало до 1925 р., коли до Конституції було внесено зміни. У результаті норму, що дозволяла обрання виконкомів при міськрадах, було вилучено [20, с.14]. Свій апарат міські ради утворюють лише після ліквідації округ і підпорядкування великих міст безпосередньо центру (1930 р.), такі права міським радам надасть і нова Конституція УСРР 1929 р. [19, с.26-27].

На наше переконання, головна причина полягала не в економії фінансів для утримання апарату, а в небажанні і навіть побоюванні надавати губернським і повітовим містам політичну й економічну самостійність, що могло зробити міста незалежними у своїй господарській діяльності. До цього додавалися й кадрові проблеми більшовиків, а також устремління до централізму, тому міськради і залишалися заручниками губернських і повітових виконавчих комітетів.

Та все ж надання певних прав і обов'язків міськрадам, залучення населення до управління країною, як зазначалося у постанові про організацію міських рад, це був перший, хоча й не зовсім упевнений крок нової влади в питанні міського самоврядування. Підтвердженням цього може слугувати доповідь одного з членів Полтавської міськради 19 лютого 1923 р. на пленумі Полтавської міської ради, де обговорювались її завдання: *“В прежний период Горсоветы собирались главным образом только для решения особо важных вопросов..., разрешение практических вопросов городского хозяйства... не удавалось, потому что некогда было заниматься вопросами о восстановлении городов в период гражданской войны. С 1921 г. многие Советы начали проявлять больше жизни”* [10, арк.38]. Підсумковим документом, який концентрував низку законодавчих актів про міські ради, було *“Положення про ради губернських, повітових і заштатних міст та поселень міського типу”*, прийняте ВЦВК 26 січня 1922 р.

Посилення ролі міст, поживавлення громадської активності спонукали керівництво УСРР порушити питання про визначення й надання міським радам більш чітких прав і обов'язків, ніж ті, які міста мали за положенням 1921 р. До того ж українське законодавство відставало від законодавства РСФРР і БСРР, які ще 1922 р. прийняли відповідні положення про міські ради. Для обговорення нового положення про міськради 5-7 жовтня 1925 р. була скликана Перша Всеукраїнська нарада представників міськрад (перший захід такого характеру на теренах СРСР) [28]. У доповідях та обговореннях, які стосувалися роботи і нового положення про міські ради, представниками наради було відмічено, що й до цього часу (кінець 1925 р.) деякі міста, серед них Куп'янськ, Ізюм та ін., не мають своїх міськрад, що є ненормальним явищем. Положення 1921 р., за яким жили й працювали міські ради, значно застаріло й потребує нового змісту. Особливо під час розгляду проекту нового положення представниками Полтави, Черкас, Одеси та ін., було звернено увагу на те, що необхідно надати право міськрадам самим формувати, затверджувати і розпоряджатись міським бюджетом, оскільки таких прав міста не мали до цього часу [3].

Друга сесія ВУЦВК IX скликання 28 жовтня 1925 р., посилаючись на необхідність подальшого вдосконалення законодавчої бази та з метою об'єднати трудящі міські маси для участі в державному управлінні й адміністративно-господарському будівництві, для поліпшення керівництва роботою міських установ і підприємств, ухвалила нову постанову *“Про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів”*. В її основу також було покладено положення ВЦВК 1922 р. Попередні положення й постанови, що стосувалися міських рад, скасовувалися. За новим положенням міські ради утворювалися в усіх округових містах та в містах із населенням не менше як 10 тис. мешканців. Вони були вищими органами влади на своїй території в межах визначеної для них компетенції. Міські ради обиралися терміном на 1 рік. Засідання міськради мало відбуватися не рідше одного разу на місяць, число членів міськради не могло бути менше ніж 10. За новим положенням міські ради в господарській частині отримували досить широкі права. До них належали розгляд і ухвалення міського бюджету, управління міським

майном, комунальними й допоміжними до них підприємствами, міський благоустрій, нагляд за діяльністю промислових підприємств округового та загальнореспубліканського значення, за винятком оперативної діяльності. Крім того, при міськрадах, як і раніше, утворювалися секції, які контролювали і відповідали за всі сфери життя міста. Число секцій не було сталим і визначалось міською радою залежно від міста і необхідної виконуваної роботи в ньому.

Для провадження своєї роботи й керівництва секціями в царині міського господарства та управління, міські ради мали президію, що складалася з голови, заступника голови, секретаря й членів президії. Однак у новому положенні, як і в попередньому, зазначалося, що міські ради своїх виконавчих комітетів не утворюють, здійснюючи заходи через відділи й інспектури округового виконавчого комітету або апарати районних виконавчих комітетів (райвиконкомів) за належністю [15, с.69-77]. Тобто, надаючи певні права й повноваження міськрадам, влада одночасно залишала їх підконтрольними округі й району.

Отже, нове положення про міські ради, видане ВУЦВК 28 жовтня 1925 р., більш чітко визначало міські права й повноваження, хоча й залишало певні суперечності в господарській та управлінській царині.

На цьому процес надання містам прав і повноважень не було завершено. Індустріалізація потребувала подальшого розширення повноважень міських рад. Крім того, як зазначає О.В.Гонтар, в Україні необхідність у доопрацюванні положення 1925 р. стала актуальною одразу після його прийняття, оскільки, створене на основі положення РСФРР 1922 р. і прийняте із запізненням, воно не відповідало вимогам часу [7, с.26]. Новим етапом стало обговорення питання про роботу рад на X Всеукраїнському з'їзді рад, який відбувся у квітні 1927 р. Учасники з'їзду наголосили на тому, що в роботі державного апарату було допущено низку недоліків, головним із них був бюрократизм і тяганина. Тому для зменшення централізації влади радам необхідно надати більше прав і самостійності у вирішенні питань місцевого значення. З доповіддю про роботу рад виступив голова ВУЦВК Г.Петровський, пропозиції якого в частині зміцнення міськрад майже повністю були покладені в основу резолюції *“Про роботу рад”*, прийнятої з'їздом. У частині, яка стосувалась міськрад, зазначалось, що необхідно змінити чинне положення про міськради в плані розширення їхніх прав як в адміністративно-господарському, так і культурно-освітньому напрямках та уточнити взаємини з округовими й районними виконкомами. Надати право складати самостійні міські бюджети, які будуть частиною округового або районного, право самостійно розпоряджатися кредитами на міські потреби, організувати самостійний керівний орган міськрад (президію), який би займався лише питаннями міського життя. Для цього пропонувалось розмежувати оперативні функції президій окрвиконкомів і міськрад у частині керівництва міською роботою. І нарешті, міськрадам пропонувалось надати права юридичної особи, що надавало б їм право робити позики, встановлювати міські податки й оплати та ін. Однак міськради залишались підконтрольними округовим та районним виконавчим комітетам [30, ст.92].

Після X Всеукраїнського з'їзду рад на місцях відбулися широкі обговорення нового проекту положення про міські ради. Досить активну участь у цьому процесі взяли й самі ради. Зокрема, подібні обговорення відбулися у Ніжині, Прилуках, Ромнах тощо. Вносилися різні побажання і пропозиції. Так, на засіданні президії Прилуцького окрвиконкому 1 липня 1927 р. секретар Прилуцької міськради тов. Надгорний висловився за створення у містах окремого від загально-округового

відділу місцевого господарства - відділу міського комунгоспу, що, на його думку, дало б змогу більш детально і конкретно працювати міській раді щодо вирішення питань і проблем комунального господарства міста [12, арк.134-136]. Як бачимо, на місцях досить активно долучилися до цієї роботи, вносячи конкретні і конструктивні пропозиції.

Друга сесія ВУЦВК X скликання, що відбулася у жовтні 1927 р., детально розглядала пропозиції щодо вдосконалення міського законодавства. У доповіді секретаря ВУЦВК С.Власенка 10 жовтня 1927 р. зазначалося, що відносини, які склалися між окрвиконкомами і міськрадами, не були нормальними і не йшли на користь останніх. Він пропонував надати якомога ширші права міським радам як в частині господарській, так і в адміністративній, зокрема право самостійно формувати і використовувати міський бюджет, право вирішувати всі питання, що стосуються міського життя лише міським радам без втручання окрвиконкомів і райвиконкомів та ін. [16, с.121-122].

Беручи до уваги усі побажання і пропозиції, а також рішення X Всеукраїнського з'їзду рад від 13 квітня 1927 р. *"Про роботу рад"*, друга сесія ВУЦВК X скликання 12 жовтня 1927 р. затвердила нове положення *"Про міські ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів"*. Попередні положення і постанови, що стосувалися міських рад, втрачали чинність. Нове положення найбільш повно вміщувало засади, які регламентували права, обов'язки та повноваження міських рад. Слід зазначити, що в основу нового положення було покладено частину напрацювань із попереднього положення 1925 р. Так, у новому документі, як і в старому, зазначалось, що міські ради є вищими органами влади на території міста, міські ради утворюються у всіх округових і неокругових містах, де чисельність населення є не меншою за 10 тис. жителів, обираються терміном на 1 рік тощо. Проте нове положення значно розширювало права міськрад у фінансово-податковій, господарській та інших сферах, чітко визначало їх функції. Зокрема, в новому положенні зазначалось, що міські ради мають права юридичної особи, керують діяльністю установ, підприємств і урядових осіб, що знаходяться на міському бюджеті, складають, розглядають, затверджують і виконують міський бюджет, затверджують звіт про його виконання, експлуатують міські підприємства безпосередньо або здають їх в оренду, наглядаючи, щоб орендарі виконували всі умови орендних договорів та ін. Тобто можна сказати, що компетенція міськрад поширюється на всі сфери міського життя, від адміністративної частини до господарської, фінансово-податкової та судочинства, культурно-освітньої, охорони здоров'я і праці, соціального забезпечення і т.д.

Проте міські ради у всіх галузях міського управління, крім комунального господарства, як і раніше, мали провадити свою роботу через відділи й інспектури округового або відділи й інспекторів районного виконавчих комітетів, хоча в своїй діяльності вони мали відокремлювати міську роботу від роботи окрвиконкому та райвиконкому відповідно, маючи для міської роботи окремий господарський план і окремий кошторис, що входить до міського бюджету, і повинні відповідати за цю роботу перед міською радою та її президією. Саме президія, яка обирається із членів міської ради і керує її роботою, усіма галузями міського управління та слідкує за діяльністю секцій. Президія звітує перед пленумом міськради не менш, як двічі на рік. Сам пленум відбувається не менше одного разу на місяць і, по суті, є найвищою інстанцією в системі міського управління. Керує роботою міськради, головує на засіданнях пленумів і президії міської ради, керує роботою технічного апарату міськради Голова міської ради, який обирається президією зі свого складу.

Для полегшення роботи міської ради за різними напрямками утворюються секції. Їх число визначає сама рада залежно від інтенсивності роботи в тій чи іншій галузі. Але п'ять секцій мають бути обов'язковими: комунального господарства, фінансово-бюджетна, культурно-соціальна, адміністративна та кооперативно-торгова. Саме відповідні секції контролюють, координують і ведуть роботу в різних галузях міського життя. Загальне керівництво секціями покладено на пленум і президію міськради [16, с.406-423].

Таким чином, ми бачимо, що міським радам було надано широкі права й повноваження, яких до цього часу вони не мали. Але не всі округові й районні виконавчі комітети йшли назустріч у наданні містам тих чи інших прав, убачаючи в них конкурентів у боротьбі за владу на їхній території. Наприклад, у Харкові міська рада не отримала всі повноваження у свої руки, частиною питань, якими мала відати міськрада, керував окрвиконком. При цьому Харківський окрвиконком, оминаючи міську раду, безпосередньо втручався майже у всю роботу міського комунального господарства. Все ж положення *“Про міські ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів”*, затверджене другою сесією ВУЦВК X скликання 12 жовтня 1927 р., стало ґрунтовним, узагальнюючим нормативним актом, який увібрав у себе всі напрацювання попередніх років. Дане положення регулювало взаємини міськрад з округовими і районними виконками, встановлювало права й обов'язки міст, визначало юридичні засади міських рад на їх території: *“Горсоветам было передано всё имущество, а также предприятия и учреждения местного значения, все права по составлению, утверждению и выполнению городского бюджета; им было представлено также право юридического лица, право издавать обязательные постановления и налагать административные взыскания за их нарушение, право выбирать и отзывать народных судей и народных следователей городских участков и т.д. Горсовет стал подлинным хозяином города”* [34, с.57-58]. Це положення було надруковане у вигляді плакату і використовувалось як наочна агітація [11, арк.1]. Так, очевидно, влада намагалася ознайомити населення з новим нормативним актом, немовби наголошуючи на тому, що радянське керівництво відкрите для народу.

8 лютого 1928 р. президія Центрального Виконавчого Комітету СРСР затвердила *“Основні положення про організацію в Союзі РСР міських рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів”*, тобто загальносоюзне положення про міські ради. Дане положення базувалось на відповідних нормативних актах союзних республік і ніяких нових принципових змін порівняно з ними не містило. Проте його цінність полягала в тому, що це був перший загальносоюзний документ такого роду, обов'язковий для виконання всіма республіками СРСР [7, с.29].

Отже, протягом 1920-х років міські ради пройшли досить складний шлях становлення і боротьби за свої права. Умовно цей період можна розділити на два етапи. Перший (1921-1925 рр.) характеризується закінченням утворення міських рад та прийняттям основ їх законодавчої бази; другий етап (1925-1929 рр.) пов'язаний із розширенням їх повноважень у зв'язку з процесом індустріалізації. Загалом посилення ролі міськрад було обумовлено зростанням ваги міст в економічному розвитку, пожвавленням громадської активності, завершенням відбудовного періоду і підготовкою до індустріалізації, що потребувало чіткої регламентації прав і повноважень владних органів на місцях. Положення 1927 р., напевно, було вершиною законодавчої ініціативи центру, оскільки початок 1930-х років позначений посиленням

адміністративно-командної системи, що призвело до обмеження самостійності міських рад, збільшенню їх залежності від обласних виконкомів, міських і обласних партійних комітетів.

1. *Алексеевко А.Г.* Городские Советы Украинской ССР (1917-1920 гг.) / А.Г.Алексеевко. - К. : Изд-во Киев. ун-та, 1960. - 131 с.
2. *Бабій Б.М.* Місцеві органи державної влади Української РСР в 1917-1920 рр. / Б.М.Бабій. - К. : Вид-во АН УРСР, 1956. - 268 с.
3. Вісті ВУЦВК (Харків). - 1925. - 7 жовтня.
4. *Владимирський М.Ф.* Організація Радянської влади на місцях / М.Ф.Владимирський. - К. : Всеукр. вид-во, Київ. філія, 1920. - 94 с.
5. *Власенко С.* Горсоветы на Украине (их работа и ближайшие задачи) / С.Власенко. - Харьков: Пролетарий, 1927. - 47 с.
6. *Волосник Ю.П.* Діяльність міських Рад України по здійсненню нової економічної політики: автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.02 / Ю.П.Волосник. - Запоріжжя, 1993. - 17 с.
7. *Гонтар А.В.* Городские Советы Украины: история становления и развития (20-30-е годы) / А.В.Гонтар. - К.; Одесса: Вища шк., 1990. - 204 с.
8. *Гонтар А.В.* К вопросу о количестве городов и городских Советов на Украине в 20-е годы / А.В.Гонтар // Вопросы истории СССР. - Х., 1985. - Вып. 30. - С.85-93.
9. *Гонтар А.В.* Советы Украины в период восстановления и реконструкции народного хозяйства (1921-1937) в послевоенной советской историографии / А.В.Гонтар // Вопросы истории СССР. - Харьков, 1987. - Вып. 32. - С.77-83.
10. Держархів Полтавської області, ф.Р-1503 Полтавський губернський виконавчий комітет совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (губисполком), г.Полтава Полтавской губернии. 1920-1925 гг., оп.1, спр.127. Протоколы №4-43 заседаний президиума и секретариата Полтавского городского совета за январь-декабрь 1923 г., 13 января - 27 декабря 1923 г., 111 арк.
11. Держархів Чернігівської області, ф.Р-5318 Исполнительный комитет Прилукского городского совета депутатов трудящихся, г.Прилуки Прилукского округа. 1923-1938, 1943-1955 гг., оп.2, спр.44. Положение о городских советах, утвержденное 2-й сессией ВЦИК от 2 октября 1927 г., 1 арк.
12. Держархів Чернігівської області, ф.Р-5318 Исполнительный комитет Прилукского городского совета депутатов трудящихся, г.Прилуки Прилукского округа. 1923-1938, 1943-1955 гг., оп.2, спр.54. Протоколы заседаний пленумов горсовета и материалы к ним, 1927-1928 гг., 478 арк.
13. *Довгопол В.М.* Дальше зміцнення і демократизація міських та селищних Рад Української РСР під час перевиборної кампанії 1928-1929 рр. / В.М.Довгопол // Питання історії народів СРСР: [респ. міжвідом. наук. зб.]. - Харків, 1969. - Вип.6. - С.98-108.
14. *Довгопол В.М.* Про поживлення роботи міських Рад на Україні в перші роки соціалістичної індустріалізації (1926-1929 рр.) / В.М.Довгопол // Питання історії народів СРСР: [респ. міжвідом. наук. зб.]. - Харків, 1967. - Вип.4. - С.75-85.
15. 2-га сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів 9-го скликання, 16-23 жовтня 1925 р.: Резолюції та постанови / Оргвідділ ВУЦВКу. - Харків: [Б. в.], 1925. - 83 с.
16. 2-га сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів X скликання: Стенографічний звіт та постанови / Оргінстр ВУЦВК. - Харків: [Б. в.], 1927. - 474 с.
17. *І.Г.* Про міські ради // Радянська Україна: двохтиж. бюл. ВУЦВКу рад. - 1925. - Ч.9(15). - С.31-33.
18. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки: Затверджена Всеукраїнським з'їздом рад на засіданні 14 березня 1919 р. і прийнята в дефінітивній редакції Центральним Виконавчим Комітетом на засіданні 14 березня 1919 р. - Харків: Всеукрдержвидав, 1920. - 15 с.
19. Конституція УСРР: Ухвалена на XI Всеукраїнському з'їзді рад. - [Офіц. вид.] - Харків: Юрид. вид-во Наркомюсту УСРР, [Б. р.]. - 32 с.
20. Конституція УСРР та АМСРР: В редакції постанови IX Всеукраїнським з'їздом рад РСІЧД. - Харків: Юрид. вид-во Наркомюсту УСРР, 1927. - 32 с.
21. *Лепешкин А.И.* Местные органы власти Советского государства (1921-1936 гг.) / А.И.Лепешкин. - М.: Госюриздат, 1959. - 411 с.
22. *Лепешкин А.И.* Местные органы власти Советского государства (1917-1920 гг.) / А.И.Лепешкин. - М.: Госюриздат, 1957. - 304 с.
23. *Лепешкин А.И.* Советы - власть трудящихся, 1917-1936 / А.И.Лепешкин. - М.: Юрид. лит., 1966. - 575 с.
24. *Лузин А.В.* Городские Советы депутатов трудящихся / А.В.Лузин. - М.: Госюриздат, 1954. - 268 с.

25. О выборах в городские советы рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (положение) // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, 1921 г. / Наркомюст. - Харьков, 1921. - № 13. - Ст.355.

26. Об организации городских советов рабочих и красноармейских депутатов // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, 1921 г. / Наркомюст. - Харьков, 1921. - №7. - Ст.202.

27. Олексієнко О.Г. Організаційна діяльність міських Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів Української РСР (1917-1936 рр.) / О.Г.Олексієнко // Наукові записки Київського державного університету. - 1957. - Т.16, вип.6: зб. юрид. ф-ту. - №9. - С.27-61.

28. Первое Всеукраинское совещание городских советов, 5-7 октября 1925 года: Стенографический отчет и материалы. - Харьков: ВУЦИК, 1925. - 106 с.

29. Про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України, 1925 р. / Наркомюст. - Харків, 1925. - Від.1, ч.86. - Ст.490.

30. Про роботу рад // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України за 1927 рік / Наркомюст. - Харків, 1927. - Від.1, ч.17. - Ст.92.

31. Советы за 50 лет. - М.: Мысль, 1967. - 495 с.

32. Сорин Е. Социалистическая реконструкция и работа городских советов / Е.Сорин. - М.: Моск. рабочий, 1930. - 141 с.

33. Чорний Д.М. По лівий бійк Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX - початок XX ст.) / Д.М.Чорний. - Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2007. - 304 с.

34. Шевченко Н.Ф. Итоги первого десятилетия социалистического строительства на Украине / Н.Ф.Шевченко, И.Л.Шерман. - Харьков: Обл.изд-во, 1957. - 107 с.

Жмака В.М. Формирование советского законодательства о деятельности городских советов в 20-е годы XX в.

В статье на основе широкой источниковой базы, автором сделана попытка исследовать процесс формирования советского законодательства в отношении деятельности городских советов в период 1920-х годов. Проанализированы нормативно-правовые акты, которые определяли полномочия и компетенцию городских советов, дана характеристика отношениям центральной власти к городским советам, сделаны обобщающие выводы.

Zhnyaka V.M. The foundation of soviet legislation in respect of activity of town council in 20th years of XXth century

In the article the author tried to investigate the process of foundation of soviet legislation in respect of activity of town council in 20th years of XXth century on the wide source's base. Normative-lawful acts, which determine the authority and competence of town council are analyzed, the description of relation of metropolitan power to town council are illustrated, summarize conclusion has done.